

महसूल व वन, आपत्ती व्यवस्थापन, मदत व पुनर्वसन विभाग,

मंत्रालय, मुंबई-४०००३२.

क्रमांक: डीएमयु/२०२०/प्र. क्र.९२/डीआयएसएम-१, दिनांक १४ नोव्हेंबर, २०२०.

आदेश

निर्बंध शिथिल करणे व टाळेबंदी टप्प्याटप्प्याने उठवणे (पुनश्च प्रारंभ अभियान)

संदर्भ:

१) साथरोग अधिनियम, १८९७.

२) आपत्ती व्यवस्थापन अधिनियम, २००५.

३) महसूल व वन, आपत्ती व्यवस्थापन, मदत व पुनर्वसन विभाग आदेश क्रमांक.डीएमयु-२०२०/प्र. क्र.९२/डीएमयु-१, दिनांक २ मे, २०२०, ३ मे, २०२०, ५ मे, २०२०, ११ मे, २०२०, १५ मे, २०२०, १७ मे, २०२०, १९ मे, २०२०, २१ मे, २०२०, ३१ मे, २०२०, ४ जून, २०२०, २५ जून, २०२०, २९ जून, २०२०, ६ जुलै, २०२०, ७ जुलै, २०२०, २९ जुलै, २०२०, ४ ऑगस्ट २०२०, १९ ऑगस्ट, २०२०, ३१ ऑगस्ट, २०२०, ३० सप्टेंबर, २०२०, १४ ऑक्टोबर, २०२०, २३ ऑक्टोबर, २०२०, २९ ऑक्टोबर २०२० व ३ नोव्हेंबर, २०२०.

४) गृह मंत्रालय (एमएचए) आदेश क्रमांक.४०-३/२०२०-पीएम-१(ए), दिनांक १ मे, २०२०, ११ मे, २०२०, १७ मे, २०२०, २० मे, २०२०, ३० मे, २०२०, २९ जून, २०२०, २९ जुलै, २०२०, २९ ऑगस्ट, २०२०, ३० सप्टेंबर, २०२० व २७ ऑक्टोबर, २०२०.

राज्यशासनाचा आदेश क्रमांक:डीएमयु/२०२०/प्र. क्र.९२/डीएमयु-१, दिनांक ३० सप्टेंबर, २०२० व १४ ऑक्टोबर, २०२० (दिनांक २९ ऑक्टोबर, २०२० च्या आदेशाद्वारे वाढवलेला) च्या अनुषंगाने आणि आपत्ती व्यवस्थापन अधिनियम, २००५ याअन्वये प्रदान केलेल्या अधिकारांचा वापर करून, खाली सही करणार, अध्यक्ष, राज्य कार्यकारी समिती हे, आपल्या क्षमतेत, याद्वारे, प्रतिबंधित प्रक्षेत्रांचे नियोजन व आरोग्यविषयक पायाभूत सुविधांची उपलब्धता काळजीपूर्वक विचारात घेऊन, महाराष्ट्र राज्यातील सर्व विभागांच्या संबंधित प्राधिकरणांनी त्याची तात्काळ काटेकोरपणे अंमलबजावणी करण्यासाठी, १४ ऑक्टोबर, २०२० च्या सुधारित मार्गदर्शक तत्वांमध्ये सुधारणा करण्यासाठी व पुढील बाबी अंतर्भाव करण्यासाठी आदेश निर्गमित करीत आहेत :

दिनांक १४ ऑक्टोबर, २०२० आदेशाच्या जोडपत्र- दोन च्या खंड ४ मधील, उप-खंड (१५)

नंतर पुढील उप-खंड जादा दाखल करण्यात येईल :-

(सोळा) केवळ प्रतिबंधित प्रक्षेत्रांच्या बाहेरील धार्मिक स्थाने व प्राथना स्थळे संबंधित धार्मिक स्थानांच्या विश्वस्त / मंडळ / प्राधिकरणाने ठरवून दिलेल्या वेळेप्रमाणे १६ नोव्हेंबर, २०२० पासून जनतेसाठी खुली करण्याची मुभा असेल. मुख आवरण (मास्क) घालणे, सामाजिक अंतर राखणे, औष्णिक पटेक्षण (थर्मल स्कॅनिंग) व हात धुणे किंवा रोगाणुरोधक यंत्र (सेनिटायझर) अनिवार्य असेल. धार्मिक स्थाने / स्थळांमध्ये कोविड-१९ च्या फैलावास प्रतिबंध करण्यासाठीच्या उपाय योजनांवर प्रमाणित कार्यचालन कार्यपद्धती (एसओपी) यासोबत जोडलेल्या जोडपत्र-क मध्ये दिल्या आहेत. संबद्ध हितसंबंधित व्यक्तींसोबत विचारविनिमय करून स्थानिक प्राधिकरणांना स्थानिक परिस्थिती विचारात घेऊन या मार्गदर्शक तत्वांमध्ये कोणत्याही निदेशांची आणखी भर घालता येईल.

याशिवाय, कोविड-१९ च्या प्रतिबंधासाठी वर निर्दिष्ट केलेल्या आदेशात विहित केलेले सामाजिक अंतर राखणे व खबरदारी याबाबतच्या सर्व निकषांचे पालन करण्यात येईल.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(संजय कुमार)
मुख्य सचिव,
महाराष्ट्र शासन.

प्रत:

१. महाराष्ट्राचे माननीय राज्यपाल यांचे प्रधान सचिव, मुंबई.
२. माननीय सभापती, महाराष्ट्र विधान परिषद.
३. माननीय अध्यक्ष, महाराष्ट्र विधानसभा.
४. माननीय मुख्यमंत्री यांचे अपर मुख्य सचिव, महाराष्ट्र शासन.
५. माननीय मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव, महाराष्ट्र शासन.
६. माननीय उपमुख्यमंत्री यांचे सचिव, महाराष्ट्र शासन.
७. माननीय विरोधी पक्षनेता, विधान परिषद /विधानसभा यांचे खाजगी सचिव.
८. सर्व माननीय मंत्री/ राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय.
९. महाराष्ट्र शासनाचे सर्व अपर मुख्य सचिव/ प्रधान सचिव/ सचिव.
१०. पोलीस महासंचालक, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई.

११. प्रधान सचिव, सार्वजनिक आरोग्य विभाग, मंत्रालय.
१२. सचिव, वैद्यकीय शिक्षण, मंत्रालय.
१३. राज्यातील सर्व विभागीय आयुक्त.
१४. राज्यातील सर्व पोलीस आयुक्त.
१५. राज्यातील सर्व महानगरपालिका आयुक्त.
१६. सर्व जिल्हाधिकारी.
१७. सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद.
१८. राज्यातील सर्व जिल्हा पोलीस अधीक्षक.

महाराष्ट्र शासन
महसूल व वन, आपत्ती व्यवस्थापन, मदत व
पुनर्वसन विभाग, मंत्रालय, मुंबई - ४०० ०३२
क्रमांक : बीएमएम/२०२०/प्र.क्र.९२/डीएम- १,
दिनांक १४ नोव्हेंबर, २०२०.

जोडपत्र-क

धार्मिक स्थाने/प्रार्थना स्थळे या ठिकाणी कोविड-१९ चा प्रसार रोखण्यासाठी प्रतिबंधात्मक
उपाययोजनांवरील प्रमाण कार्यचालन कार्यपद्धती

१. पार्श्वभूमी --

लोक मोठ्या संख्येने धार्मिक स्थानांना /प्रार्थना स्थळांना भेटी देतात. कोविड-१९ जंतुसंसर्गाचा प्रादुर्भाव रोखण्यासाठी अशा जागेत, आवश्यक सामाजिक अंतर राखणे आणि इतर उपाययोजना अनुसरणे महत्त्वाचे आहे.

२. व्याप्ती --

या दस्तऐवजात, विशिष्ट ठिकाणी कोविड-१९ चा प्रादुर्भाव रोखण्यासाठी विनिर्दिष्ट उपाययोजनांबरोबरच विविध सर्वसाधारण खबरदारीच्या उपाययोजना, आरेखित करण्यात आल्या आहेत. प्रतिबंधित क्षेत्रातील धार्मिक स्थाने/प्रार्थना स्थळे लोकांसाठी बंद राहतील. केवळ प्रतिबंधित क्षेत्राबाहेरील स्थळे, उघडण्याची मुभा असेल.

३. सर्वसाधारण प्रतिबंधात्मक उपाययोजना --

६५ वर्षांवरील व्यक्ती, विविध व्याधीग्रस्त व्यक्ती, गरोदर महिला आणि १० वर्षांखालील बालके यांना घरीच राहण्याचा सल्ला देण्यात आला आहे. धार्मिक संस्थांची व्यवस्था पाहणा-या संघटनांनी त्यानुसार सूचना द्याव्यात. सर्वसाधारण प्रतिबंधात्मक उपाययोजनांमध्ये, कोविड-१९ चा धोका कमी करणाऱ्या सामान्य सार्वजनिक आरोग्यकारी उपाययोजना अंतर्भूत आहेत. या उपाययोजनांचे सर्वांनी (कामगार व भेट देणारे) पालन करणे गरजेचे आहे. यामध्ये पुढील गोष्टी अंतर्भूत आहेत :

एक. व्यक्तींनी, सार्वजनिक ठिकाणी शक्यतोवर, कमीतकमी ६ फुटाचे अंतर राखले पाहिजे.

दोन. मुखावरण / मास्क यांचा उपयोग करणे अनिवार्य असेल.

तीन. वारंवार साबणाने हात धुण्याची सवय (किमान ४०--६० सेकंद) लावावी, अगदी हात अस्वच्छ दिसत नसले तरीही.

चार. श्वसनविषयक शिष्टाचारांचे तंतोतंत पालन करावे. यामध्ये खोकताना/ शिंकताना आपले तोंड व नाक टिश्यूपेपरने / हातरूमालाने / कोपराच्या सहाय्याने झाकणे आणि वापरलेल्या टिश्यूपेपरची योग्यरीत्या विल्हेवाट लावणे, याचा समावेश आहे.

पाच. सर्वांनी आपल्या आरोग्याचे स्व-संनियंत्रण करावे आणि राज्य व जिल्हा मदत वाहिनीला (हेल्पलाईन) त्वरित कोणत्याही आजारपणाची माहिती द्यावी.

सहा. थुंकण्यास सक्त मनाई असावी. यास अटकाव करणाऱ्यास दंड बसवावा.

सात. सर्वांना आरोग्य सेतू ॲप घेण्याचा व त्याचा वापर करण्याचा सल्ला देण्यात येत आहे.

४. सर्व धार्मिक स्थानांनी या गोष्टींची देखील खातरजमा करावी :

एक. प्रवेशद्वारावर हाताची स्वच्छता राखण्यासाठी रोगाणुरोधक यंत्र (सॅनीटायझर) आणि औष्णिक पटेक्षण (थर्मल स्क्रीनिंग) या सुविधा ठेवण्यात आल्या आहेत.

दोन. रोगाची कोणतीही लक्षणे नसलेल्या व्यक्तीसच केवळ आवाराच्या आत येण्याची मुभा देण्यात येत आहे.

तीन. केवळ मुख आवरणाचा वापर केलेल्या/ मास्क लावलेल्या सर्व व्यक्तींना आत प्रवेश करण्याची मुभा देण्यात आली आहे.

चार. कोविड-१९ या रोगाविषयीच्या प्रतिबंधात्मक उपाययोजनांवरील भिक्तीपत्रके / फलक ठळक ठिकाणी लावण्यात आले आहेत. कोविड-१९ या रोगावरील प्रतिबंधात्मक उपाययोजनांवरील जनजागृती करणाऱ्या दृक-श्राव्य चित्रफिती सर्व प्रार्थना स्थळांमध्ये नियमित लावण्यात येत आहे आहेत.

पाच. भेट देणाऱ्या व्यक्तींना एक -एक करून आत सोडण्यात येत आहे. कोणत्याही विशिष्ट कालावधीत आवारात आत जाण्यास परवानगी देण्यात येणाऱ्या व्यक्तींची संख्या ही विश्वस्त/ मंडळ यांनी स्थानिक प्राधिकाऱ्यांद्वारे (जिल्हाधिकारी/महानगरपालिका इत्यादी) प्रार्थना स्थळाच्या संरचनेचा आकार, तेथील वायुविजन इत्यादी यांसारखे घटक विचारात घेऊन ठरवावी.

सहा. चपला /पादत्राणे स्वतःच्या वाहनाच्या आत काढून ठेवण्यास प्राधान्य देण्यात येत आहे. गरज असल्यास, ते प्रत्येक व्यक्ती/ कुटुंब यांसाठी ठेवण्यात आलेल्या जागी त्यांच्यातील व्यक्तींनी नेऊन ठेवावीत.

सात. वाहनतळ व प्रार्थना स्थळाच्या बाहेरील गर्दीचे योग्यरीत्या व्यवस्थापन- यथोचितरीत्या सामाजिक अंतर राखण्याविषयीची मानके अनुसरून करण्यात येत आहे.

आठ. प्रार्थनास्थळाच्या बाहेर व आत असलेली कोणतीही दुकाने, स्टॉल, उपहारगृहे इत्यादी येथे सामाजिक अंतर राखण्याविषयीच्या मानकांचे नेहमी पालन करण्यात येत आहे.

नऊ. रांगेचे व्यवस्थापन करण्याकरिता दोन व्यक्तींमध्ये पुरेसे अंतर राखण्यासाठी विनिर्दिष्ट खुणा केल्या आहेत आणि प्रार्थनास्थळी सामाजिक अंतर राखले जात असल्याची खातरजमा करण्यात येत आहे.

दहा. भेट देणाऱ्यांसाठी आत व बाहेर जाण्याचा स्वतंत्र मार्ग ठेवण्यास प्राधान्य देण्यात आले आहे.

अकरा. प्रवेश करण्यासाठी रांग लावताना नेहमी किमान सहा फुटांचे अंतर राखले जात आहे. प्रार्थना स्थळाचे व्यवस्थापन यासाठी जबाबदार असेल.

बारा. लोक आत प्रवेश करण्यापूर्वी साबण व पाण्याने हात-पाय धूत आहेत.

तेरा. पुरेसे सामाजिक अंतर राखले जाईल अशा रीतीने आसनव्यवस्था करण्यात आली आहे. वातानुकूलन / वायुविजन याकरिता केंद्रीय लोक निर्माण विभागाची मार्गदर्शक तत्त्वे अनुसरण्यात येत आहेत, त्याचबरोबर सर्व वातानुकूलन यंत्रांचे तापमान २४-३० डिग्री से. ठेवण्यात आले आहे, संबंधित आर्द्रतेचा स्तर ४०-७० टक्के इतका आहे. शक्य असेल तेथवर ताजी हवा आत येईल आणि आत पुरेशी खेळती हवा राहील यावर भर देण्यात येत आहे.

चौदा. पुतळे/ मूर्ती / धार्मिक ग्रंथ, इत्यादींना स्पर्श करण्यास मुभा असणार नाही.

पंधरा. मोठ्या प्रमाणावर गर्दी करण्यास/सतत घोळके करण्यास प्रतिबंध करण्यात येईल.

सोळा. संसर्ग पसरण्याचा संभाव्य धोका लक्षात घेता, शक्य असेल तेथे ध्वनिमुद्रित केलेले धार्मिक संगीत /गाणी वाजवण्यात येतील आणि गायकवृंद /गायक मंडळी यांना मुभा असणार नाही.

सतरा. एकमेकांना अभिवादन करताना व्यक्तींचा प्रत्यक्ष शारीरिक संपर्क टाळण्यात येईल.

अठरा. प्रार्थनेसाठी सामुदायिक चटईचा वापर टाळण्यात यावा आणि भक्त मंडळींनी त्यांची स्वतःची चटई किंवा आसन घेऊन यावे, जे प्रार्थना झाल्यानंतर ते आपल्या सोबत घेऊन जाऊ जातील.

एकोणीस. धार्मिक स्थानाच्या आत प्रत्यक्ष प्रसाद देऊ करणे किंवा तीर्थ शिंपडणे, इत्यादी करण्यास मुभा असणार नाही.

वीस. विविध धार्मिक स्थानात होणाऱ्या सामुदायिक स्वैपाकघर/लंगर/"अन्नदान" इत्यादीसाठी अन्नपदार्थ तयार करतेवेळी तसेच त्यांचे वाटप करतेवेळी सुरक्षित सामाजिक अंतर राखण्याबाबतच्या मानकांचे पालन करण्यात येईल.

एकवीस. या जागेतील विशेषकरून, प्रसाधनगृहे, हात व पाय धुण्याच्या जागा/क्षेत्रे इत्यादीची स्वच्छता राखण्यावर विशेष लक्ष देण्यात येईल.

बावीस. धार्मिक स्थानाच्या व्यवस्थापनाकडून वारंवार त्या जागेची स्वच्छता व निर्जंतुकीकरण करण्यात येईल.

तेवीस. या जागेतील विशेषकरून फरशांची वारंवार स्वच्छता व निर्जंतुकीकरण करण्यात येईल.

चोवीस. भाविक आणि/किंवा कर्मचारी यांनी वापरून टाकलेली मुखावरणे/मास्क/हातमोजे यांची यथोचित विल्हेवाट लावली जाईल, याची सुनिश्चिती करण्यात येईल.

पंचवीस. प्रार्थनास्थळावरील कामगार व कर्मचारीवर्ग यांनी कोविड-१९ विषयक शिष्टाचार पाळणे व त्यांनी रुजू होण्यापूर्वी तसेच जास्त लोकांच्या संपर्कात येणाऱ्या गटामुळे आठवड्यातून एकदा कोविड चाचणी करणे आवश्यक आहे.

सव्वीस. प्रसाधनगृहे आणि खाण्याच्या ठिकाणी गर्दीचे नियंत्रण करणे आवश्यक आहे.

सत्तावीस. पोलीस व जिल्हाधिकारी यांच्या हमीसह अनुपालनासाठी प्रत्येक प्रार्थनास्थळाच्या ठिकाणी संख्या, जागा व अंतर याविषयी पाळावयाचा शिष्टाचार.

अठ्ठावीस. या जागेत संशयित किंवा निश्चित अशी रूग्ण व्यक्ती आढळल्यास :

क. आजारी व्यक्तीला इतरांपासून स्वतंत्र अशा एखाद्या वेगळ्या खोलीत किंवा जागेत ठेवावे.

ख. डॉक्टरांकडून त्याची/तिची तपासणी करण्यात येईतोपर्यंत त्याला/तिला मास्क / मुखावरण पुरवावे.

ग. तात्काळ जवळच्या वैद्यकीय सुविधा केंद्रास (रुग्णालय/दवाखाना) कळवावे किंवा राज्य किंवा जिल्हा सेवा मदत केंद्राशी संपर्क साधण्यात यावा.

घ. पदनिर्देशित सार्वजनिक आरोग्य प्राधिकारी (जिल्हा आर टी टी/उपचार करणारे भिषक (फिजीशियन)) या संबंधात जोखमीचे निर्धारण करेतोपर्यंत, आणि त्यानुसार या प्रकरणी त्या व्यक्तीच्या संदर्भात त्याच्या/तिच्या जवळच्या संपर्कातील व्यक्तीशी संपर्क व निर्जंतुकीकरण याची गरज यासंबंधातील पुढील कार्यवाही सुरू करण्यात येईल.

ड. ती व्यक्ती बाधित असल्याचे आढळून आल्यास, त्या जागेचे निर्जंतुकीकरण हाती घेण्यासंबंधातील पुढील कार्यवाही सुरू करण्यात येईल.

संजय कुमार
मुख्य सचिव
महाराष्ट्र शासन